

MİTHAT ŞEN

“ÂLEM”

9 Eylül – 31 Ekim, 2020

Art On Istanbul

(Sergi Katalođu)

İhtimalleri Kapsayan, Anlamı Perdeleyen Bir Sergi: Âlem

Gökşen Buđra

“Ey birleşik varlık! Kim olduğunu bilmelisin. Hangi basitlerden birleştirildin ve terkip edildin? Nasıl birleştirildin? Basitlerinle birlikte görünmezken birleşik halde nasıl gözükmekten? Var olan bir durum ancak birleşik bir nispet vasıtasıyla ortaya çıkabilir. Birleşmeyi sağlayan nispet, terkipten önce olmayan bir hükümle o varlık üzerinde hüküm verir, bunu anlamalısın!”
Muhyiddin İbn’ül-Arabi, *Marifet ve Tecelli*, 32

Mithat Şen, 40 yılı aşkın sanat üretiminin son çıktılarını ortaya koyduğu *Âlem* sergisinde, yaşadığı coğrafyanın kâinat tasavvurunu ele alıyor. Sanatçı, “kadim geçmiş sınırlar” ifadesiyle işaret ettiği bu coğrafyaya dair “âlem” bilgisinin imkân ve ihtimallerini araştırıyor. Serginin temeli, sınırları belirli bir yeryüzü parçasının kendine has ikliminde görselliğin kavranışı ve ortaya çıkışındaki neden-sonuç ilişkisi üzerine kurulu.

Form ve malzeme bağlamında, *Âlem* sergisindeki alçak rölyefler, “İstif” serisinin devamı niteliğinde. “İstif”le birlikte Mithat Şen alfabetinin parçaları, bir şema oluşturmayı bırakmış, şemanın bütününe işaret eden birliktelikler kurmaya başlamıştı. Sanatçının kurduğu sistemin sınırsız olanağı içinde bir araya gelen, tekrar ve çeşitleme ile ritim kuran istifler, adeta bu coğrafyanın şarkısını söylüyordu. Sanatçı, *Âlem*’deki işlerinde birimlerin yoğunluğunu arttırıyor ve safları sıklaştırdığı resmin sınırlarını daha da belirsizleştiriyor.

Bu yazının birinci bölümünde, Mithat Şen istifinin inşasında form ve ritim dengesinin şiirle rabıtasını, ikinci bölümünde bu resmi oluşturan zihinsel ve sezgisel yapıyı anlamada âlem anlayışının önemini inceleyeceğim. Son bölümde ise dairesel bir zaman ve bütünleştirici bir kâinat anlayışının, bir kimlik ve külliyyat inşa etmedeki anahtar rolünü yorumlamaya çalışacağım.

1. Derûnî Ahenk

Yahya Kemal Beyatlı’nın şiirin inşası ve okunuşu arasında kurduğu ilişkiyi -Mithat Şen resmi bağlamında- resmin yapılışı ve izlenişi üzerinden kurmak mümkün mü?

Yahya Kemal, *Edebiyata Dair* isimli kitabında yer alan “Şiir Okumaya Dair” başlıklı metinde, bir şiirin oluşturulma ve okunma pratiğinin birbirinden ayrılmayacağını savunur. Bir başka deyişle, şairin sözcüklerle kurduğu yapının, sözcüklerin dile gelişi yani şiirin okunuşu ile doğrudan ilişkilendiğini belirtir. Yahya Kemal, Nedim’in “Dökülen mey kırılan şişe-i rindân olsun” dizelerini örnek verir ve şöyle ekler: “Bu altı kelimeyi şair, derûnî ahenk kudretiyle muayyen bir istifle tecelli ettirmiştir. Bu kelimelerin hiçbirisi yerinden oynayamaz. Bu kelimelerin hiçbirisi fazla veyahut eksik değildir.” Yazının devamında bu dizelerdeki kelimelerin okunuşunu çeşitli biçimlerde değiştirir ve derûnî ahengin nasıl kaybolduğuna işaret eder: “Bu örneklerde şiir, tamamiyle kaybolmuştur. Şairin bir mısraa verdiği istif ve derûnî ahenk zail olunca şiir de zail oldu demektir.”

Yahya Kemal’in tespitini şiir için değil resim için düşündüğümüzde, birimlerin tıpkı harfler ve sözcüklerin teşekkülü gibi inşa edildiği Mithat Şen resmi, karşılaştırma için fevkalade uygun bir örnek teşkil eder. Şiirde, doğru kelimelerin uygun dizilişiyile derûnî ahengi meydana getiren istif, resimde Şen’in kendi alfabelerinden birimlerle kurduğu istifler benzerdir. Şiirin dile gelme/okunma eyleminin yerine resimde bakılma/izlenme geçer. Tıpkı dizelerde ne fazla ne eksik bir birim olmadığı gibi Şen’in resminde de karar, tek bir parçanın çıkmasına ya da eklenmesine izin vermez. Karar, derûnî ahengin sezgisel bilgisidir ve bakıp görene ritimle geçer. Resimdeki ritim ise boşluk ve dolulukların takibi, ışığın süzülmesi ve rengin değişen değerleriyle fark edilir. İstif ve derûnî ahenk bakımından şiirle resim arasında böyle bir karşılaştırmanın uygun düşmesi, ancak parça-bütün ilişkisinin aynı zihinsel zeminde kurulması ile mümkün olabilir. Bu örnekte Yahya Kemal ve Mithat Şen, Doğu’nun düşünme ve inşa etme biçimini benimsemeleri ve sürdürmeleri bakımından aynı zincirin halkalarıdır.

2. Sonsuz İhtimali Kapsama

“Âlem”, tasavvuf bağlamında kapsayıcılığı olan bir sözcük: insan türüne ilave olarak bilindik ve bilinmedik bütün varlıkları içeriyor. Yalnızca kendi türümüzü ve bildiğimiz türden canlıları değil bilmediklerimizi de bütünlüyor. Kendisi dışındaki varlıklara “yabancı”, “düşman”, “tehdit” gibi yakıştırmalar yapmaksızın bir diğer deyişle ayrıştırmaksızın, her şeyi kendi oluşu içinde kabul eden bu yaklaşım, kâinatı bir bütün olarak görmeye ve kavramaya yönelik. Çünkü âlem, bilgimiz dahilinde olan ve olmayan her şeyin yaydığı titreşimle sürekli bir bilgi aktarımı halinde. Böyle bir anlayış, bir arada olmaya dair uyumu, ahengi doğası gereği içeriyor.

Bu noktada “âlem”e dair mananın Mithat Şen’in işlerinde sonsuz bir araya gelme ihtimalini kapsayan âlem içre bir âlem kurduğunu, sözü geçen ahengi de boşluk-doluluk dengesi ile sağladığını söyleyebiliriz. Böyle bir temellendirme ile oluşturulan bir resimde, birim ve bütün eşzamanlı ve sürekli olarak birbirini içerir. Birimi anlamak için bütüne, bütünü anlamak için birime bakmak zorunludur.

Şimdi sanatçının üretiminin çıkış noktası olan insan bedenine bakalım. Tıpkı kâinat gibi insan bedeni de hücrelerin çeşitlenmesiyle oluşur. Bu, bir bölünme ve ayrışma değil her birinin diğeriyle ilişkisini sürdürdüğü ritmik bir düzendir. Mithat Şen’in en baştan bedeni birimler halinde görmesi, görselleştirmesi ama birimden daima bir bütüne ulaşması dikkat çekicidir. Sanatçı, birimi, bütüne işaret etmek üzere işlevlendirir. Beden şemasındaki parçalar, organik

formlarıyla birbirine benzer ama aynı değildir; her defasında sonsuz olasılıktan bir ihtimalde buluşur hem kendini yeniler hem de tekrar eder. Sanatçının resmini temellendirdiği sistem, doğanın ve insan bedeninin bir hücreden çeşitlenerek dönüştüğü form çerçevesinde kendini sürdürmek için uyguladığı yenileme ve yineleme formülüdür.

Tıpkı doğanın kendini sürdürmek için sayısız tekrar ettiği ve çeşitlemelerle yeni biçimlere ulaştığı gibi Mithat Şen resmi de kurulduğu ilkeler bütünü içinden çeşitlenir ve devamlılığını sağlar. Kuantum alanındaki gibi sonsuz olasılığı içeren bu sistem, parçalar arasındaki kesintisiz iletişimle bütüne işaret eder.

3. Dairesel Yapı

Muhyiddin İbn'ül-Arabi, *Fütûhât-ı Mekkiye'*de “âlem, her an yeniden yaratılır ve var edilir” der ve bu yenilenmeyi “yaratılışın yenilenmesi” ve “benzerlerin yenilenmesi” üzerinden açıklar. Bir küçük âlem olan insan bedeni de her an yeniden inşa içindedir ve bir yıl içinde neredeyse hücrelerinin tamamını yeniler. Kendi doğasında yenilenen sayısız canlı, zamanın lineer değil döngüsel olduğuna işaret eder. Bu işaret, öncelikle ve yine bize en yakın olan kendi bedenimizde içredir. Zamanı sürelilik üzerinden alımlamak, doğum-ölüm çizgileriyle sınırlandırmak, bu daimî yaratımı keşfetmeyi perdeler.

Tıpkı âlemin kendisinde olduğu gibi Mithat Şen resminde de en başından bütün birimler birbirine bağlı ve ilişki içindedir. Sanatçı, resmini, bağlı olduğu coğrafyanın doğa anlayışı üzerine bir sistematikte kurar ve doğanın yapma biçimi gibi tekrar ve çeşitleme ile sürdürür. Bu nedenle Mithat Şen külliyatını, ta en başından sonunu ve geldiği son aşamada başını içeren bir dairesel yapı olarak görebiliriz. Bu yapıda, giriş-gelişme-sonuç yoktur. Zaman, dilimlere ayrılarak bölünmez; mekândan da ayrışmaz. Zaman, yapının kendisiyle bir bütündür; herhangi bir zamanın üretimi diğer üretimi içerir; herhangi bir resimdeki birim, bütün diğer birimlerle ilişki içindedir.

Sanatçı, daha yolun başında kendini, deyim yerindeyse bir toprak parçası gibi görür; etrafındaki çevreye, havaya, iklime bakar; varlığının hangi bileşenlerden oluştuğunu araştırır ve ancak bu yaklaşımla nasıl bir üretimin “uygun” düşeceğini belirler. Kendisine aktarılan, empoze edilen, dayatılan bir sanatçı kimliğini ve üretme biçimini kabul etmez. Hâkim olan ideolojinin yüklediği kurgusal bir kimlikle var olmayı ve kurgusal bir şablonla üretmeyi reddeder. Kendi kimliğini anlamak için coğrafi, tarihi, kültürel geçmişine bakar; bu kültürün ürettiği kâinat anlayışını, neden-sonuç ilkesi çerçevesinde inceler ve “var olma” bilincini kendi macerasında keşfeder. Bu keşif, sanatçının dairesel bir zamanda sürekli yineleme ve yenilenme ile kaynağın üretme sistemini kendi üretimine uyarlamaktır.

Mithat Şen, özneyle evrenin tanımlamalarla, yakıştırmalarla, karşıtlıklarla ayrıldığı Batı kültürünün baskın öğretisine, kendi coğrafyasının kâinat anlayışı ile cevap verir: sonsuz bir devinim içinde öznenin âlemi, âlemin özneyi içermesi ve birbirilerini oluşturmaları ile...